

Τα ιστορικά στοιχεία στο βιβλίο του Ορχάν Παμούκ: «Ιστανμπούλ, Πόλη και αναμνήσεις»

Σοφία-Ειρήνη Τσάλα

(Ιστορικός, ΜΑ του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, ΔΠΘ)

Πρόλογος

Μπορεί ένα ιστορικό μυθιστόρημα να αποτελέσει την αφορμή/κίνητρο για την περαιτέρω έρευνα ενός ιστορικού γεγονότος; Μπορεί, επίσης, να αποτελέσει ένα τέστ ελέγχου των γεγονότων, των αιτιών και των αφορμών αυτών; Αυτά τα ερωτήματα με διακατείχαν πάντα διαβάζοντας ιστορικά μυθιστορήματα. Συνήθως ανακάλυπτα πτυχές της Ιστορίας που είτε δεν είχα διδαχθεί ως μαθήτρια, είτε δεν είχα εντυπώσει ως φοιτήτρια. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που ένα ιστορικό μυθιστόρημα περιγράφει άγνωστα γεγονότα για τους μαθητές;

Η παρούσα εργασία διεξήχθη στο πλαίσιο του μαθήματος «Λογοτεχνία και Πολιτισμικές σπουδές στον Παρευξείνιο χώρο» κατά το πρώτο εξάμηνο σπουδών μου στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Σπουδές στον Παρευξείνιο χώρο» του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων χωρών και παρουσιάστηκε ως εισήγηση στην Δημερίδα «Ζητήματα Διδασκαλίας της Λογοτεχνίας» που διοργανώθηκε από το ίδιο τμήμα. Το θέμα της εργασίας είναι *«Τα ιστορικά στοιχεία στο βιβλίο του Ορχάν Παμούκ: “Ιστανμπούλ, Πόλη και αναμνήσεις”»*. Η έρευνα βασίστηκε στη μετάφραση του βιβλίου από τη Στέλλα Βρετού που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Ωκεανίδα. Στόχος της εργασίας ήταν η διερεύνηση και ο εντοπισμός των ιστορικών στοιχείων του κεφαλαίου- με το χαρακτηριστικό τίτλο-«*Άλωση ή πτώση: ο εκτουρκισμός της Κωνσταντινούπολης*». Έμφαση δίνεται στα γεγονότα του 1955 καθώς: α) αποτελούν το «τώρα» του συγγραφέα και β) σημαδεύουν με τα πιο μελανά χρώματα τη σύγχρονη Ιστορία της Ελλάδος και της Τουρκίας. Σκοπός, τέλος, της εισήγησής μου ήταν το αν και πως τα ίδια γεγονότα παρουσιάζονται στα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Η εργασία είναι δομημένη σε τρεις άξονες. Στον πρώτο θεωρήθηκε σκόπιμο να αναφερθούν ορισμένα στοιχεία που αφορούν το συγγραφέα, ενώ στον δεύτερο περνάμε στην ανάλυση του μεταφρασμένου από τα τουρκικά κειμένου. Ο τελευταίος άξονας αφορά τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας. Τα δε κεφάλαια της εργασίας είναι πέντε, δύο δηλαδή περισσότερα από τους άξονες και αυτό γιατί θεωρήθηκε χρήσιμο να εισάγουμε αυτά τα κεφάλαια εμβόλιμα με σκοπό να γίνει πιο κατατοπιστική η εργασία και να δοθούν χρήσιμες εισαγωγικές πληροφορίες για τον αναγνώστη. Ας δούμε, λοιπόν, συνοπτικά το περιεχόμενο του κάθε κεφαλαίου. Στα πρώτα δύο κεφάλαια που συνθέτουν τον πρώτο άξονα, παρατίθενται ορισμένα στοιχεία για την βιογραφία-εργογραφία, τις θέσεις του συγγραφέως για πολιτικά, κοινωνικά και ιστορικά ζητήματα, καθώς και κριτικές για το συγκεκριμένο βιβλίο. Πρίν περάσουμε στην ανάλυση του κειμένου, προστέθηκε ένα ακόμη κεφάλαιο με τον τίτλο «Το Ιστορικό πλαίσιο». Ο αναγνώστης για να «εισαχθεί» στο χωροχρόνο του βιβλίου και να βιώσει τα γεγονότα που περιγράφονται, θα πρέπει να γνωρίζει το ιστορικό πλαίσιο αυτών. Ολοκληρώνοντας αυτόν τον άξονα, οδηγούμαστε στον δεύτερο, δηλαδή το κεφάλαιο τέσσερα. Έτσι, έχοντας ως εργαλείο «ξεκλειδώματός» του κειμένου τη Σημειωτική μέθοδο, το αναλύουμε σε τρία στάδια και καταλήγουμε

σε στατιστικά στοιχεία που θα αναπτυχθούν στο τελευταίο μέρος της εισήγησης με τον τίτλο «Συμπεράσματα». Ο τρίτος και τελευταίος άξονας που αφορά τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας αποτελεί από μόνος του το πέμπτο κεφάλαιο.

Για τη συγγραφή της εργασίας χρησιμοποιήθηκε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, άρθρα και άλλες ηλεκτρονικές πηγές που παρατίθενται στη βιβλιογραφία.

1. Ο Ορχάν Παμούκ

1.1. Βιογραφία¹

Ο Ορχάν Παμούκ (Orhan Pamuk), -γεννημένος το 1952- είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς Τούρκους συγγραφείς της μεταμοντέρνας λογοτεχνίας. Χωρίς κάποιος να έχει διαβάσει συστηματικά την βιογραφία του, μπορεί να αντλήσει πολλά στοιχεία για τη ζωή του μέσα από τα βιβλία του.

Με καταγωγή από εύπορη οικογένεια της Πόλης, από νωρίς έδειξε την καλλιτεχνική του κλίση. Μαθήτευσε στη Ροβέρτειο Σχολή και συνέχισε τις ανώτερες σπουδές του στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο της Πόλης, αφού λόγω του μηχανικού πατέρα του προοριζόταν να συνεχίσει το επάγγελμά του ως αρχιτέκτονας ή μηχανικός, μιας και είχε εξαιρετικές ικανότητες στο σχέδιο. Τελικώς, εγκατέλειψε τις σπουδές μετά από λίγα χρόνια, αφού η μεγάλη του αγάπη για την συγγραφή τον κέρδισε. Για να εντυφίσει στον κόσμο της συγγραφής, παρακολούθησε μαθήματα στο Ινστιτούτο Δημοσιογραφίας στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, απ' όπου και αποφοίτησε το 1977. Συνέχισε την ακαδημαϊκή του πορεία στις ΗΠΑ, δίνοντας διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο Columbia και στο Πανεπιστήμιο της Iowa την περίοδο 1985-1988. Σήμερα ζει στην Πόλη με τη σύζυγο και τη γυναίκα του.

Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε 46 γλώσσες και έχει αποσπάσει περισσότερα από 20 βραβεία και διακρίσεις μεταξύ 1979 και 2012. Προσφάτως, τον Οκτώβριο του 2012, τιμήθηκε από την Υπουργό Πολιτισμού της Γαλλίας Ολφί Φιλιπετί με το παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής². Η ανώτατη, όμως, διάκριση ήρθε το 2006 (12 Οκτωβρίου)³ με την απονομή του Βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Είναι μέλος ακαδημιών Ακαδημιών τόσο στη Τουρκία, όσο και στο εξωτερικό, και εξαιρετικά δημοφιλής, με ένα συνεχώς αυξανόμενο αναγνωστικό κοινό παγκοσμίως που τον κατατάσσει στους πλέον διακεκριμένους Ευρωπαίους μυθιστοριογράφους

Ομολογουμένως αποτελεί μία ενδιαφέρουσα προσωπικότητα για τους Τούρκους και τους Ευρωπαίους, καθώς μέσα από τα βιβλία του δεν διστάζει να θίγει λεπτά ζητήματα που αφορούν μειονότητες, πογκρόμ και θέματα εξωτερικής πολιτικής και διεθνών σχέσεων. Το γεγονός ότι έζησε στο εξωτερικό και αποστασιοποιήθηκε από τις εθνικιστικές τάσεις, τον βοήθησε στο να αναφέρεται ανοικτά σε τέτοιου είδους θέματα. Για τις απόψεις του αυτές τιμήθηκε αλλά και κατηγορήθηκε.

¹ <http://www.orhanpamuk.net/>

² <http://www.orhanpamuk.net/news.aspx?id=27&lng=eng>

³ http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2006/pamuk-photo.html

1.2. Εργογραφία⁴

Ο Ορχάν Παμούκ έτρεφε πάντα ιδιαίτερη αγάπη για τη συγγραφή. Μέσα από το γράψιμο εξέφραζε τα συναισθήματά του αλλά και την εικόνα της Πόλης. Οι σπουδές του άλλωστε τον βοήθησαν στο να ξεκινήσει το μεθοδικό γράψιμο από το 1974. Ας δούμε μερικά από τα μυθιστορήματά του, αλλά και τις διακρίσεις του με χρονολογική σειρά.

Το πρώτο του γραπτό μυθιστόρημα, το «*Karanlık ve Işık*» («*Σκοτάδι και Φως*») βραβεύτηκε με το πρώτο βραβείο στον Διαγωνισμό Μυθιστορήματος της Milliyet Press του 1979, το οποίο μοιράστηκε με τον Mehmet Eroğlu. Το μυθιστόρημα αυτό εκδόθηκε αργότερα με τον τίτλο «*Cevdet Bey ve Oğulları*» («*Τσεβντέτ μπέης και υιοί*») το 1982. Το 1983 κέρδισε το Βραβείο Μυθιστορήματος Ορχάν Κεμάλ. Το μυθιστόρημα είναι η ιστορία τριών γενιών μιας πλούσιας οικογένειας της Κωνσταντινούπολης που ζει στο Nisantasi, περιοχή από όπου καταγόταν η μητέρα του Παμούκ. Την επόμενη χρονιά ο Παμούκ κέρδισε το Βραβείο Μυθιστορήματος Μανταραλί για το δεύτερο μυθιστόρημά του «*Sessiz Ev*» («*Το Σιωπηλό Σπίτι*») που εκδόθηκε το 1983. Με τη γαλλική μετάφραση του μυθιστορήματος αυτού κέρδισε το 1991 το Prix de la Découverte Européenne. Το εκδοθέν ιστορικό μυθιστόρημα «*Beyaz Kale*» («*Το Λευκό Κάστρο*» 1985), κέρδισε το 1990 το Independent Award for Foreign Fiction και επέκτεινε τη φήμη του συγγραφέα στο εξωτερικό. Την ίδια χρονιά το «*Kara Kitap*» («*Το Μαύρο Βιβλίο*», 1990) έγινε ένα από τα πλέον δημοφιλή και συζητημένα αναγνώσματα στην Τουρκική λογοτεχνία, εξαιτίας της ενδιαφέρουσας πλοκής του.

Ωστόσο, το ταλέντο του δεν περιορίστηκε μόνο στη συγγραφή μυθιστορημάτων. Έτσι, το 1992 συνέγραψε το σενάριο της ταινίας «*Gizli Yüz*» («*Μυστικό Πρόσωπο*») που σκηνοθετήθηκε από τον διακεκριμένο Τούρκο σκηνοθέτη Ömer Kavur και απέσπασε θετικές κριτικές.

Τρία χρόνια μετά, ο Παμούκ διακρίνεται και πάλι. Αυτή τη φορά το μυθιστόρημά του «*Yeni Hayat*» («*Νέα Ζωή*»), έγινε bestseller στην Τουρκία και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση στη χώρα του, αφού έγινε το βιβλίο με τις γρηγορότερες πωλήσεις στην Τουρκική ιστορία.

Συνέχισε το 1999 εκδίδοντας το ιστορικό του βιβλίο «*Öteki Renkler*» («*Τα Άλλα Χρώματα*»). Το 2003 κέρδισε το βραβείο της διεθνούς λογοτεχνίας, το IMPAC Dublin Award, για το μυθιστόρημά του «*Benim Adım Kırmızı*» («*Το Όνομά μου είναι Κόκκινος*») το οποίο εκδόθηκε το 2000 και μεταφράστηκε -όπως πολλά άλλα του βιβλία- σε 24 γλώσσες. Τα πιο πρόσφατα μυθιστορήματά του είναι τα «*Kar*» («*Χιόνι*») το 2002 και «*İstanbul-Hatıralar ve Şehir*» («*Ιστανμπούλ, Πόλη και αναμνήσεις*») το 2003 (έκδοση στην τουρκική). Σημειωτέον, οι New York Times κατέταξαν το «*Χιόνι*» στη λίστα των «10 Καλύτερων Βιβλίων του 2004» ως ένα από τα έξι μυθοπλαστικά βιβλία που δεν γράφτηκαν στην Αγγλική γλώσσα.

Το 2005 (1^η έκδοση στα ελληνικά τον Οκτώβριο του 2005) εκδίδει το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα «*İstanbul. Hatıralar ve şehir*» («*Ιστανμπούλ, Πόλη και*

⁴ <http://www.orhanpamuk.net/page.aspx?id=7>

αναμνήσεις»), το οποίο αναφέρεται στην πόλη όπου μεγάλωσε και διαμόρφωσε τον ψυχισμό του. Το βιβλίο αυτό θα αποτελέσει και το αντικείμενο έρευνας της παρούσας εργασίας.

Τέλος, το μυθιστόρημα «*Masumiyet Muzesi*» («Μουσείο της Αθωότητας») κυκλοφόρησε το 2008 και αφορά την ιστορία αγάπης που εκτυλίσσεται ανάμεσα σε έναν πλούσιο άνδρα και μια φτωχή κοπέλα. Προσφάτως, ίδρυσε το «Μουσείο της Αθωότητας»⁵ που αποτελεί το επιστέγασμα των δεκαπέντε χρόνων αναζήτησης αντικειμένων των ηρώων των μυθιστορημάτων του.

Αξίζει να τονιστεί ότι ο Ορχάν Παμούκ στα περισσότερα έργα του δίνει τίτλους με βάση την χρωματική παλέτα της Πόλης, δηλ. (Τα Άλλα Χρώματα), το κόκκινο χρώμα (Το Όνομά μου είναι Κόκκινος), όπως και το χρώμα της σημαίας της Τουρκίας. Επίσης το άσπρο-μαύρο (Το Λευκό Κάστρο) και (Το Μαύρο Βιβλίο), όπως το χρώμα του συννεφιασμένου ουρανού που αγκαλιάζει την Πόλη, αλλά και ως ένδειξη της μελαγχολίας και του ψυχισμού των κατοίκων αυτής. Ακόμη και αν ο τίτλος δεν αναφέρει ξεκάθαρα κάποιο χρώμα, αυτό συν-υποδηλώνεται από τις υπόλοιπες λέξεις: « Χιόνι» που δηλώνει το λευκό χρώμα ή το έργο «Σκοτάδι και Φώς» όπου και πάλι έχουμε την αντίθεση άσπρου-μαύρου. Τέλος, εντύπωση προκαλεί η προσεγμένη επιλογή των εξώφυλλων των έργων του που και αυτά με την σειρά τους ακολουθούν την ίδια χρωματική παλέτα. Ενδεικτικά, στο μυθιστόρημα «Ιστανμπούλ, Πόλη και αναμνήσεις», το εξώφυλλο είναι σε γκρίζες αποχρώσεις, με εξαίρεση τον χρωματισμό της λέξεως «Ιστανμπούλ» που είναι πορφυρός.

2. Το βιβλίο «Ιστανμπούλ, πόλη και αναμνήσεις»

2.1. Οι θέσεις του - Τα θέματα του βιβλίου

Είναι γεγονός ότι όλα τα μυθιστορήματα του Ορχάν Παμούκ αναφέρονται στην πόλη του, την Ιστανμπούλ των παιδικών και εφηβικών του χρόνων και όπως ο ίδιος αναφέρει χαρακτηριστικά «*η μοίρα της Ιστανμπούλ είναι και δική μου μοίρα, είμαι αφοσιωμένος στην πόλη, επειδή σ' αυτήν οφείλω αυτό που είμαι*».

Με κριτική ιστορική και πολιτική σκέψη αναφέρεται στην παρακμή και την πτώση της άλλοτε κραταιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την ψυχολογική κατάρπωση του πληθυσμού της Πόλης και την εκδυτικοποίηση της τουρκικής κοινωνίας με την σύσταση του σύγχρονου τουρκικού κράτους και τη δημιουργία της τουρκικής αστικής τάξης. Άλλωστε, ο ίδιος έχει πει ότι μεγαλώνοντας, βίωσε μία στροφή από ένα παραδοσιακό οθωμανικό οικογενειακό περιβάλλον σε έναν πιο δυτικά προσανατολισμένο τρόπο ζωής.

Ο Παμούκ έχει τη φήμη κοινωνικού σχολιαστή ακόμη και αν ο ίδιος βλέπει τον εαυτό του ως μυθιστοριογράφο και όχι ως εκφραστή πολιτικο-κοινωνικών προβληματισμών. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο συγγραφέας δείχνει ανοιχτά την στήριξή του, όπως συνέβη στην περίπτωση του Σαλμάν Ράσντι όταν ο Χομεϊνί τον

⁵<http://www.telegraph.co.uk/culture/books/bookreviews/9663819/Orhan-Pamuk-A-book-is-a-promise.html>

<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=455197>

επικήρυξε, αλλά και όταν πήρε το μέρος του συναδέλφου του Γιασάρ Κεμάλ, που δικάστηκε το 1995.

Είναι, άλλωστε, γνωστές οι θέσεις του Παμούκ εναντίον του Τουρκικού Εθνικισμού, του Ισλαμικού χαρακτήρα κράτους της Τουρκίας, της γενοκτονίας των Αρμενίων και υπέρ των δικαιωμάτων της κουρδικής μειονότητας. Πιο συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2005 ο Ορχάν Παμούκ έδωσε μία συνέντευξη στο ελβετικό ένθετο Das Magazine της εφημερίδας Tages Anzeiger,⁶ με αφορμή το περιεχόμενο του βιβλίου του «Χιόνι», δηλώνοντας ότι στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, βρήκαν τον θάνατο στην Τουρκία ένα εκατομμύριο Αρμένιοι και τις τελευταίες δεκαετίες σκοτώθηκαν τριάντα χιλιάδες Κούρδοι, καταδικάζοντας τον τρόπο που η Τουρκία μεταχειρίζεται τους Κούρδους. Έτσι, τον Ιούνιο του 2005, η Τουρκία εισήγαγε ένα νέο ποινικό κώδικα, ο οποίος περιλαμβάνει το άρθρο 301⁷, σύμφωνα με το οποίο: «Όποιος Τούρκος προσβάλλει την Τουρκική Δημοκρατία ή την Τουρκική Εθνοσυνέλευση, θα του επιβάλλεται ποινή φυλάκισης από έξι μήνες έως τρία χρόνια». Αποτέλεσμα αυτού ήταν εθνικιστές δικηγόροι να κάνουν μήνυση στον Παμούκ επειδή «εξευτέλισε δημοσίως κάθε έννοια τουρκισμού». Ο Παμούκ δήλωσε στην δίκη του⁸ ότι: «Είμαι Τούρκος συγγραφέας, ζω μέσα στη γλώσσα μου, στη γη γη αυτή έχουν σκοτωθεί χιλιάδες Κούρδοι και Αρμένιοι και κανένας δεν τολμά να μιλήσει γι' αυτό», δεδομένου ότι η Τουρκία έχει μακρά παράδοση δίωξης των συγγραφέων της (πενήντα ακόμα συγγραφείς, δημοσιογράφοι και εκδότες αντιμετωπίζουν παρόμοιες κατηγορίες στην Τουρκία). Εν τέλει, οι κατηγορίες αποσύρθηκαν στις 22 Ιανουαρίου του 2006, μία μόλις εβδομάδα πριν από την αξιολόγηση του τουρκικού συστήματος δικαιοσύνης από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η δίωξη κατά του Παμούκ είχε προκαλέσει κύμα αντιδράσεων, και οι Βρυξέλλες είχαν διαμηνύσει στην Άγκυρα πως η δίκη αποτελεί κρίσιμο τεστ για την Τουρκία εν μέσω της διαπραγματεύσεώς της για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μετά την απόσυρση της κατηγορίας, ο συγγραφέας δήλωσε ότι: «οι Τούρκοι δεν έχουν ξεπεράσει απλά, ότι έχουν μια χαμένη αυτοκρατορία και πιστεύουν ότι όλος ο κόσμος έχει συνωμοτήσει εναντίον τους. Συνεπώς η Τουρκία μετά από εκατό χρόνια της πτώσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι καιρός να διώξει την μελαγχολία που την διακατέχει, να ορθοποδήσει και ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Ως απόρροια όλη αυτής της περιπέτειας, ακούστηκε η φήμη ότι ο Παμούκ δεν θα είχε βραβευθεί με το Νόμπελ Λογοτεχνίας ένα χρόνο μετά την δικαστική διαμάχη, αν δεν είχε κάνει τις επίμαχες δηλώσεις λόγω των δηλώσεών του υπέρ των Αρμενίων και των Κούρδων.

Συμπερασματικά, ο Παμούκ ζώντας για χρόνια μακριά από την αυστηρή σε εθνικά και θρησκευτικά θέματα Τουρκία, παρατήρησε τα γεγονότα από μια άλλη

⁶ Για τη συνέντευξη βλ. <http://www.tagesanzeiger.ch>

⁷ Για τον ποινικό κώδικα της Τουρκίας, άρθρο 301:

http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol09No12/PDF_Vol_09_No_12_2237-2252_Developments_Alkan.pdf

http://en.wikipedia.org/wiki/Article_301_%28Turkish_Penal_Code%29

⁸ Για την δίκη του Ορχάν Παμούκ και την προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βλ. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/fd/d-tr20060425_07/d-tr20060425_07en.pdf

σκοπιά. Οι απόψεις του βρήκαν απήχηση σε μεγάλη μερίδα του δυτικού κόσμου , γι' αυτό χαρακτηρίστηκε ως ένας εξευρωπαϊσμένος ανατολίτης λογοτέχνης.

2. 2. Οι κριτικές

Ο Τούρκος νομπελίστας συγγραφέας τόσο για το συγγραφικό του έργο όσο και για τις πολιτικές του απόψεις έχει δεχθεί ποικίλες κριτικές από τον διεθνή αλλά και τον εγχώριο τύπο. Το περιεχόμενο των βιβλίων του αλλά και οι αναφορές για τη Γενοκτονία των Αρμενίων και η στήριξή του στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των Κούρδων προκαλούν αντιδράσεις και φέρνουν σε αμηχανία την Τουρκία. Για τον λόγο αυτό -όπως προαναφέρθηκε- πολλοί έσπευσαν να πουν ότι η Σουηδική Ακαδημία του απένειμε το βραβείο Νόμπελ.

Σε μία από τις θετικές κριτικές που δέχθηκε για το βιβλίο του αποθεώνεται η Ιστανμπούλ ως η πόλη που -εκτός από ανάμνηση- είναι αυτή που διαμόρφωσε και ωρίμασε τον Παμούκ. Το γεγονός ότι αναφέρεται στις δημιουργικές τέχνες (λογοτεχνία, ζωγραφική) δηλώνει ότι αυτή η πόλη είναι γεμάτη εικόνες που μπορούν να ζωγραφιστούν με χρώματα στον καμβά ενός ζωγράφου ή με την πένα ενός συγγραφέα. Ακόμα και η στάση που κρατά όταν περιγράφει την πολυπολιτισμικότητα της πόλης και ο σεβασμός του στις θρησκευτικές και εθνοτικές μειονότητες κέρδισε το αναγνωστικό κοινό και τους κύκλους των διανοούμενων της Ανατολής και της Δύσης.

Στον αντίποδα, βρίσκονται οι συντηρητικοί που θεωρούν ότι ο Παμούκ και τα βιβλία του χαρακτηρίζονται από μια σύγχυση ταυτότητας και αυτό συμβαίνει εξαιτίας του ότι ο συγγραφέας πατά με το ένα πόδι στη Δύση και με το άλλο στην Ανατολή. Περιγράφει, αναφέρεται και συμμετέχει σε μια κοινωνία που ακροβατεί θρησκευτικά, πολιτισμικά και γεωγραφικά μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Ας δούμε όμως μερικές κριτικές από τον διεθνή τύπο:

Σύμφωνα με την *'The Washington Post'*⁹ το βιβλίο Ιστανμπούλ είναι εξαιρετικά ευχάριστο και βαθυστόχαστο, ενώ η *'The Guardian'*¹⁰ προσθέτει ότι αυτό που το κάνει ακαταμάχητα δελεαστικό είναι το πώς ο συγγραφέας με ποιητικό τρόπο περιγράφει την Πόλη. Τέλος, η βρετανική *'The Economist'*¹¹ προτρέπει τους αναγνώστες να διαβάσουν το συγκεκριμένο βιβλίο που αποτελεί τη νοητή γέφυρα σύνδεσης της Ανατολής με τον δυτικό κόσμο.

⁹ *"Delightful, profound, marvelously original"* - Alberto Manguel, *The Washington Post* <http://www.washingtonpost.com>

¹⁰ *"This is an irresistibly seductive book, and its seduction lies not in the author's self-portrait, but in his poetical identification with Istanbul."* - Jan Morris, *The Guardian* <http://www.guardian.co.uk>

¹¹ *"(A) fascinating read it is too for anyone who has even the slightest acquaintance with this fabled bridge between east and west. (...) Read this book then for its internal symmetries, not for its verisimilitude."* - *The Economist* <http://www.economist.com>

Μία διαφορετική οπτική έχει η κριτική της εφημερίδας *'Daily Telegraph'*¹² αφού θεωρεί ότι το βιβλίο θα είναι ανιαρό για κάποιον που δεν έχει σχέση με την Ιστανμπούλ. Στα ίδια μήκη κύματος κινείται και η κριτική της *'The Independent'*¹³ που αναφέρεται στην μελαγχολία και τη θλίψη που σκεπάζει κάθε έκφανση της ζωής στην Πόλη. Κλείνοντας, ο Παμούκ δεν είναι ούτε μυθιστοριογράφος αλλά ούτε και ένας καταγραφέας απομνημονευμάτων, αντιθέτως μέσα από το βιβλίο του περιγράφει την πόλη που οι Δυτικοί γνωρίζουν από τις διακοπές τους εκεί, σύμφωνα με την αμερικανική *'The New York Times'*.¹⁴

Συνοψίζοντας, ο Παμούκ στα έργα του, αλλά ιδιαιτέρως στο συγκεκριμένο βιβλίο, μας ταξιδεύει σε μία Ιστανμπούλ διαφορετική από αυτή που διαβάζουμε στα λογοτεχνικά βιβλία, την ιστορία ή που έχουμε επισκεφτεί ως τουρίστες. Μας βάζει να δούμε την πόλη μέσα από τα μάτια του, να την ακούσουμε όπως ο ίδιος την ακούει, να την ζήσουμε σε όλες τις στιγμές της στην σύγχρονη ιστορία και να δώσουμε το «σύννεφο» της θλίψης που σκεπάζει την Πόλη και να δούμε λίγο πιο ξεκάθαρα, χωρίς να εξωραΐζουμε τα γεγονότα και τις καταστάσεις. Γι' αυτή του την στάση-οπτική επικρίθηκε αλλά και επιβραβεύτηκε κερδίζοντας το βραβείο Νόμπελ το 2006.

3. Το Ιστορικό πλαίσιο

«*Η νύχτα των κρυστάλλων*», «*Πογκρόμ*¹⁵ του 1955», «*Σεπτεμβριανά*». είναι μερικές από τις ονομασίες που έμειναν στην Ιστορία και χαρακτηρίζουν το οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης των θρησκευτικών μειονοτήτων της Κωνσταντινούπολης. Οι Τούρκοι εθνικιστές οργάνωναν καιρό πριν το σχέδιο εξόντωσης των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων της Πόλης (Χριστιανών, Εβραίων και Αρμενίων). Έτσι, τη νύκτας της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955, ο καθοδηγούμενος τουρκικός όχλος προκάλεσε βίαια επεισόδια κατά της ζωής και της παρουσίας των

¹² "The overall effect of Istanbul is like being in the melancholy company of a learned, egotistical uncle, who takes you on a slow tour of his photo albums in twilight. This uncle has perfect recall for details, but his memory is almost entirely visual (...) Fans of Pamuk's fiction will be grateful for this book; travellers familiar with Istanbul will be stimulated; those unfamiliar with, either may well be wearied." - David Flusfeder, Daily Telegraph <http://www.telegraph.co.uk>

¹³ "Above all, Pamuk sees the melancholy longing of hüzn as the hidden key to Istanbul. For a complete definition of this nebulous nostalgia, you'll just have to read his hazily enchanting testament." - Boyd Tonkin, The Independent <http://www.independent.co.uk>

¹⁴ "Pamuk is not a sunny memoirist, but neither is he a sunny novelist. In this memoir of his youth, as in the six novels he has set in the city, Istanbul bears only a fleeting resemblance to the smiling and vibrant place many Westerners know from vacationing there. (...) Istanbul is full of byways that lead the reader into Pamuk's fiction -- sometimes with a jolting literalness." - Christopher de Bellaigue, The New York Times Book Review <http://www.nytimes.com>

¹⁵ «Πογκρόμ» (από τη ρωσική λέξη погром (πογκρόμ), από το ρήμα "громить" (γκρομίτ) που σημαίνει «συντρίβω») είναι μια μαζική και οργανωμένη βίαιη επίθεση εναντίον κάποιας συγκεκριμένης εθνικής, θρησκευτικής ή άλλης ομάδας, με ταυτόχρονη καταστροφή του περιβάλλοντός τους (σπίτια, επιχειρήσεις, θρησκευτικοί χώροι, κοκ) <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%B3%CE%BA%CF%81%CF%8C%CE%BC>

Ελλήνων ομογενών (Ρωμιών), πλην όμως Τούρκων υπηκόων, λεηλατώντας και πυρπολώντας τα σπίτια, τα καταστήματα και τα σχολεία τους. Μάλιστα, βεβήλωσαν εκκλησίες ακόμα και νεκροταφεία, θέλοντας έτσι να «ξεριζώσουν» την παραμικρή θρησκευτική τους παρουσία και παρακαταθήκη. Στόχος τους ήταν τρομοκρατήσουν και να εξοντώσουν στις υφιστάμενες μειονότητες.

Πώς ξεκίνησαν, όμως, όλα αυτά; Την αφορμή έδωσε μία βομβιστική επίθεση στο πατρικό σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ στην Θεσσαλονίκη, κάτι που αποδείχτηκε στην συνέχεια ότι ήταν σκηνοθετημένη προβοκάτσια από την ίδια την τουρκική κυβέρνηση. Η βόμβα, όπως εξακριβώθηκε από τις έρευνες που διεξήγαγαν οι αρχές και όπως αποδείχθηκε αργότερα στην δίκη των πρωταίων των γεγονότων, μεταφέρθηκε μέσω Τουρκίας από έναν μειονοτικό Έλληνα υπήκοο από την Κομοτηνή και τοποθετήθηκε στον κήπο του Προξενείου της χώρας στη Θεσσαλονίκη, από τον Τούρκο κλητήρα του Προξενείου. Βέβαια, η πραγματική αιτία του πογκρόμ ήταν το Κυπριακό¹⁶.

Ας δούμε, όμως, το υπόβαθρο¹⁷ αυτής της ενέργειας. Έως τις αρχές του 20ού αιώνα, ο όρος «Τούρκος» ήταν ταυτόσημος με αυτόν του άξεστου, αγράμματου χωρικού έτσι η οικονομική ανάπτυξη της ομογένειας, επέτεινε τα ήδη έντονα εχθρικά αισθήματα της κυβερνήσεως Μεντερές και των εξαθλιωμένων Τούρκων μουσουλμάνων της Κωνσταντινουπόλεως εναντίον των Ρωμιών. Ύστερα από τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13, η τουρκική πλευρά προσπάθησε να ενισχύσει την εθνική της κυριαρχία στην περιοχή της Ανατολίας. Ο φόβος αλλά και ο φθόνος που δημιουργούσε η ακμάζουσα, τότε, τάξη των Ρωμιών, φέρνει στο προσκήνιο την προσπάθεια δημιουργίας μιας «εθνικής» αστικής τάξης, απαλλαγμένης από την παρουσία μη τουρκικών και αλλόθρησκων πληθυσμών. Η γενοκτονία των αρμενικής και ποντιακής καταγωγής κατοίκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η εκδίωξη των χριστιανικών πληθυσμών στο πλαίσιο της ανταλλαγής πληθυσμών με την Ελλάδα ήταν οι πρώτες προσπάθειες για «εθνοκάθαρση». Μία ακόμη μέθοδος αποκλεισμού των Ρωμιών ήταν οι μαζικές απολύσεις τους από τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, αλλοδαπές ή και εθνικοποιημένες κρατικές επιχειρήσεις, καθώς και τις απαγορεύσεις πρόσληψής τους σε υπηρεσίες που ελέγχονταν είτε από το Δημόσιο είτε από την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τέλος, η δεκαπλάσια φορολόγηση των ελληνικής, εβραϊκής και αρμενικής καταγωγής υπηκόων της έναντι αυτής των Τούρκων μουσουλμάνων, προκάλεσε καίριο πλήγμα στην οικονομική βάση των μειονοτικών κοινοτήτων.

Πρωτοστάτες στο εθνικιστικό αυτό κίνημα ήταν ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές¹⁸, ο Πρόεδρος Τζελάλ Μπαγιάρ και στελέχη της κυβέρνησής του. Το κίνημα ήταν καλά οργανωμένο κάτω από άκρα μυστικότητα. Μερικές ημέρες ή και εβδομάδες πριν στρατολογήθηκαν άτομα από την Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη¹⁹ που με τα «όπλα» τους (ρόπαλα, λαστούς, βενζίνη, δυναμίτιδα) θα κατέστρεφαν καθετί χριστιανικό. Ακόμη συντάχθηκαν οι κατάλογοι των επικείμενων στόχων σε κάθε συνοικία και σημαδεύτηκαν με έναν σταυρό τα ελληνικά κτήρια.

¹⁶Βρυώνης Σπύρος, *Ο μηχανισμός της καταστροφής, το τουρκικό πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2007, σελ 126.

¹⁷Του ιδίου, ό.π., 67 κ.εξ.

¹⁸Του ιδίου, ό.π., 108 κεξ.

¹⁹Του ιδίου, ό.π., 122.

Τέλος, εκπαιδεύτηκαν οι αστυνομικοί και στρατιώτες με πολιτικά που θα έπαιρναν μέρος στη λεηλασία και θα κατηύθυναν το πλήθος, ενώ αργότερα θα έπαιζαν τον ρόλο των ειρηνοποιών.

Μόλις έγινε γνωστό, από τις εφημερίδες²⁰, το περιστατικό με την έκρηξη της βόμβας στο σπίτι του Κεμάλ στη Θεσσαλονίκη, αμέσως δόθηκε το σύνθημα, ο μαινόμενος τουρκικός όχλος ξεχύθηκε στους δρόμους της Πόλης και άρχισε να λεηλατεί. Σπίτια, εκκλησίες, νεκροταφεία και μαγαζιά των Ρωμιών καταστράφηκαν ολοσχερώς. έλειπαν ακόμη και οι μαρτυρίες για ωμότητες και βιασμούς γυναικών.

Είναι γεγονός ότι τόσο το ελληνικό κράτος όσο και η ελληνική κοινωνία δεν θα μπορούσαν να κριθούν ως άμοιροι ευθυνών για τα όσα συντελέστηκαν τη «νύχτα των κρυστάλλων». Η ελληνική κυβέρνηση, απορροφημένη με τα δικά της προβλήματα και το «Κυπριακό Ζήτημα» σε πλήρη εξέλιξη, είχε μία υποτονική αντίδραση που έμοιαζε με αυτή των επίσημων διπλωματικών οργάνων της Διεθνούς Κοινότητας. Ας μην ξεχνάμε ότι η Ελλάδα εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ την ίδια χρονιά με την Τουρκία²¹, οπότε το ΝΑΤΟ βρέθηκε σε δύσκολη θέση όταν δύο μέλη του βρίσκονταν σε διαμάχη. Έτσι, η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης και προστασίας της ελληνικής κοινότητας, είχε ως αποτέλεσμα τη φυγή των Ρωμιών της Πόλης, των Πριγκιποννήσων, της Ίμβρου και της Τενέδου. Χαρακτηριστικά, μόνο ένα μικρό ποσοστό της αρχικής ελληνικής κοινότητας, διαβιεί σήμερα στην Πόλη. Η στρατηγική της εθνοκάθαρσης απέδιδε καρπούς.

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία σε μία προσπάθειά της να δείξει καλή διαγωγή στους Ευρωπαίους «φίλους» της και ότι καταδικάζει κάθε πράξη που καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα, μιας και θέλει να προχωρήσει η ενταξιακή της πορεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δικάζει και καταδικάζει με την εσχάτη των ποινών²² τους εμπνευστές και οργανωτές του πογκρόμ.

Αναμφίβολα τα γεγονότα της νύχτας του 1955 αποτελούν μία ζοφερή σελίδα της σύγχρονης Ιστορίας, τόσο της Ελλάδας αφού επλήγη η Ελληνική μειονότητα, όσο και της Τουρκίας που εκτέθηκε διεθνώς. Η τουρκική κυβέρνηση, με τα μέτρα που έλαβε εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως κατάφερε να πλήξει τους κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς θεσμούς της ελληνικής μειονότητας. Για μια ακόμη φορά, το 1974, οι σχέσεις των δύο χωρών βρέθηκαν σε τεταμένο σκοινί, με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Εγκαθιστώντας παράνομα εποίκους στο βόρειο τμήμα νησιού προσπάθησαν να το εκκαθαρίσουν από τους γηγενείς Ελληνοκυπρίους καταφέροντας έτσι να αλλοιώσουν τη δημογραφική σύσταση.

²⁰Του ιδίου, ό.π., 117.

²¹ Για το Ν.Α.Τ.Ο. και την ένταξη της Τουρκίας και της Ελλάδος στον οργανισμό αυτό το 1952 βλ.: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_17283.htm?selectedLocale=en

²²Βρυώνης Σπύρος, *Ο μηχανισμός της καταστροφής*, ό.π., 609 κ.εξ.

4. Το «ξεκλείδωμα» του κειμένου

4. 1. Η σημειωτική μέθοδος

Πριν περάσουμε στην ανάλυση του κειμένου, θεωρείται σκόπιμο να γίνει μια μικρή αναφορά στο μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για το «ξεκλείδωμα» του κειμένου. Έτσι ,λοιπόν, «οδηγός» μας στην ανάλυση του βιβλίου ήταν η μελέτη των σημείων και των συστημάτων σημασιοδότησης.

Αντικείμενο της «Σημειωτικής» είναι το πώς τα άτομα αποδίδουν, κωδικοποιούν και ανταλλάσσουν σημασίες και νοήματα, αναλύοντας τη σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου. Απαραίτητα, ωστόσο, για την επικοινωνία²³ είναι: α) ο πομπός (δηλαδή ο ομιλητής ή ο συγγραφέας), β) ο δέκτης (ακροατής ή αναγνώστης) και γ) ο κώδικας (η γλώσσα, γραπτή ή προφορική). Η μέθοδος αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για καθετί που στόχο έχει να επικοινωνήσει κάτι, είτε αυτό είναι ένα γραπτό κείμενο, είτε μια εικόνα ή ακόμη ένας ήχος.

Οι σημειωτιστές αναφέρονται στη δημιουργία και την ερμηνεία των σημείων, δηλαδή την κωδικοποίηση²⁴ και την αποκωδικοποίηση των δομικών όρων του κειμένου (προτάσεων, λέξεων κτλ). Έτσι, μελετώντας συντακτικά το κείμενο , δίνεται έμφαση στη γραμματική και το συντακτικό του, ενώ η πραγματιστική μελέτη, αφορά τη σχέση του κειμένου με το περιβάλλον του , δηλαδή την κοινωνική του λειτουργία και τον ιδεολογικό του ρόλο.

Συνεπώς, η κωδικοποίηση γίνεται με βάση τον «κύκλο εννοιών» του συγγραφέα ενώ η αποκωδικοποίηση με βάση τον «κύκλο εννοιών του αναγνώστη» ή την διαφορετική κάθε φορά ανάγνωση του κειμένου. Βέβαια, υπάρχουν και τα κλειστά κείμενα που ενθαρρύνουν τη διαμόρφωση συγκεκριμένων ερμηνειών, όπως θα μπορούσε κανείς να πεί ότι κάνουν τα σχολικά εγχειρίδια.

4. 2. Η επεξεργασία του κειμένου

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός των ιστορικών στοιχείων του κεφαλαίου «Άλωση ή πτώση: ο εκτουρκισμός της Κωνσταντινούπολης». Η έρευνα διεξήχθη σε τρία στάδια, τα οποία θα παρατεθούν και θα αναλυθούν στη συνέχεια. Για να γίνουν πιο κατανοητά θα συνοδεύονται και από τους πίνακες με κωδικοποιημένα τα ευρήματα της έρευνας.

1. Κατά το πρώτο στάδιο της έρευνας, έγινε προσπάθεια να ταξινομηθούν οι αναφορές των ιστορικών γεγονότων του 1453 και του 1955 ως προς τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζουν. Επίσης, εντοπίστηκαν οι ομοιότητες και οι διαφορές στην οπτική της αντιμετώπισης των γεγονότων από την πλευρά των Τούρκων πρωταγωνιστών και από την πλευρά του συγγραφέα.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΑ

²³http://semiotics.nured.uowm.gr/pdfs/LAGOPOULOS_THEORY_SEMIOTICS.pdf

²⁴<http://blogs.sch.gr/1dimplat/files/2011/02>

1453	1955	ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
1) Ρωμιοί τρομακτικοί με γενειάδες/ όχι ευυπόληπτοι/ ασχολούνταν με εμπόριο	1) μαγαζιά (εμπόριο)/ όχι ευυπόληπτοι («μίλα τούρκικα»)	7) κάτοικοι υπέρ της γιορτής για την άλωση/ «πλύση εγκεφάλου» με τα προπαγάνδα γραμματοσήμων
2) ίδια ονόματα Οθωμανών	2) ίδια ονόματα τούρκων	8) τουρκικός εθνικισμός/ χρήση των όρων «Ιστανμπούλ»+ «Άλωση»
3) μιλούσαν τουρκικά+ελληνικά	3) μιλούσαν τουρκικά+ελληνικά	9) στάση τουρκικής κυβέρνησης/πολιτικών/ουδετερότητα και διπλωματική στάση
4) άλωση – καταστροφές και ωμότητες σε ρωμιούς και άλλες μειονότητες	4) καταστροφή 1955- καταστροφές και ωμότητες σε ρωμιούς και άλλες μειονότητες	10) τουρκικές εφημερίδες μεγαλοποίησαν την καταστροφή του σπιτιού του Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη/ εξαγρίωσαν τούρκους εθνικιστές/ πογκρόμ 1955
5) ομοιότητα περιγραφών δυτικών ιστορικών	5) ομοιότητα περιγραφών δυτικών ιστορικών	11) ευκαιρία για πλιάτσικο
6)υποκινούμενοι από Οθωμανούς στρατιώτες	6) υποκινούμενοι από τουρκική κυβέρνηση/εθνικιστές Τσέτες/λάθη τουρκικών και ελληνικών κυβερνήσεων	12) λιντσάρισμα μη μουσουλμάνων
		13) τρέχουν από περιέργεια να δούν τι συμβαίνει
		14) συνθήματα εναντίον ρωμιών
		15) άνοδος τουρκικού εθνικισμού/ τουρκικές σημαίες
		16) τούρκοι ιστορικοί (Ρεσάτ Εκρέμ Κότσου)

<u>ΑΝΤΙΘΕΣΗ</u>		
1453	1955	ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΑΠΟ ΠΛΕΥΡΑ ΠΑΜΟΥΚ
1) παλιά γενιά	1) νέα γενιά «καινούργιου πολιτισμού»	9) 1453/1955 γιορτή για 500 χρόνια από την άλωση/ Παμούκ κατά αυτής της φιέστας

2) Οθωμανοί συνεχίζουν να υπάρχουν(απόδειξη τα οθωμανικά ονόματα)	2) Βυζάντιο εξαφανίστηκε μετά την άλωση/Ρωμιοί =συνέχεια των Βυζαντινών	10) για τους Δυτικούς είναι «πτώση» ενώ για Τούρκους είναι «άλωση» (τουρκική εθνική παιδεία)/ παράδειγμα η χρήση του όρου από τη γυναίκα του στο σχολείο και στο παν/μιο των ΗΠΑ όπου σπούδαζε
3) περισσότεροι χριστιανοί στην Ιστανμπούλ	3) μείωση πληθυσμού χριστιανών στην Πόλη	11) ουδέτερη στάση Παμούκ για χριστιανούς «άτυχοι αιχμάλωτοι πολέμου που έπρεπε να είναι ή χριστιανοί ή μουσουλμάνοι, δεν είχαν άλλη επιλογή»
4) Οθωμανοί+Ρωμιοί στην Ιστανμπούλ	4) κυρίως Τούρκοι στην Ιστανμπούλ	12) ΜΜΕ μεγαλοποίησαν το περιστατικό καταστροφής του σπιτιού του Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη και γι'αυτό εξαγριώθηκαν οι τούρκοι εθνικιστές που διέπραξαν ωμότητες
5) Ρωμιοί διώχθηκαν	5) Ρωμιοί εγκατέλειψαν τα τελευταία 50χρόνια	13) αναφορά στο Κυπριακό
6) φταίνει οι Οθωμανοί	6) φταίνει τα λάθη τουρκικής+ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στις μειονότητες/τουρκική κυβέρνηση στήριζε πλιατσικολόγους	14) καταδικάζει τις ωμότητες και το πλιάτσικο
7) η καταστροφή 1453 περιγράφεται στα τουρκικά βιβλία	7) η καταστροφή 1955 είναι μόνο προφορική μνήμη	15) από τον φόβο μην λιντσαριστούν πήραν τουρκικές σημαίες
8) όχι επέμβαση του στρατού για επιβολή της τάξης	8) επέμβαση τανκς για επιβολή της τάξης	

2. Το δεύτερο στάδιο της έρευνας βασίστηκε στο πώς περιγράφεται η Ιστανμπούλ το 1453 (Ιστανμπούλ του «χθές»), το 1953-1955 (Ιστανμπούλ του «χθες») και τον χρόνο συγγραφής ή το χρόνο δημοσίευσης του έργου (Ιστανμπούλ του «τώρα» του συγγραφέα). Για να είναι πιο εύκολη η καταγραφή εντοπίστηκαν: ο τόπος/χώρος, τα δρώντα πρόσωπα, οι ενέργειες των δρώντων προσώπων και τα αποτελέσματα των πράξεων τους. Στον εντοπισμό των αναφορών για την Ιστανμπούλ του «τώρα» του συγγραφέα, χρειάστηκε να ερευνήσουμε μέσα στο κείμενο τον τρόπο που ο συγγραφέας αναφέρεται στο παρόν, ποια άλλα πρόσωπα δρουν και τι κάνουν, καθώς το πώς τοποθετείται ο ίδιος μέσα από τις μνήμες και τις γνώσεις του απέναντι στο παρελθόν και το παρόν της Πόλης. Τέλος, έγινε προσπάθεια να εντοπιστούν οι δηλούμενες ή συνυποδηλούμενες εκτιμήσεις του συγγραφέα για το μέλλον της Ιστανμπούλ.

ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛΑ

ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛΑ 1453 (ΤΟΥ ΧΘΕΣ)	ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛΑ 1953-1955 (ΤΟΥ ΧΘΕΣ)
Α) ΤΟΠΟΣ/ΧΩΡΟΣ	Α) ΤΟΠΟΣ/ΧΩΡΟΣ
Βυζάντιο/βυζαντινά τόξα, καμάρες στα διάφορα μέρη της Πόλης/παλιές εκκλησίες με κόκκινα τούβλα	Τα καταστήματα των Ρωμιών του Μπέγιογλου/οι κάτοικοι της Ιστανμπούλ/καταστροφές από τσέτες στο Ορτάκοϊ, Μπαλουκλή, Ψωμάθεια, Φανάρι.
Β) ΠΟΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΔΡΟΥΝ	Β)ΠΟΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΔΡΟΥΝ
Τούρκοι της Ιστανμπούλ/Ρωμιοί με τα τρομακτικά τους ρούχα και γένια/ ορθόδοξοι παπάδες/ Οθωμανοί που κατέκτησαν το Βυζάντιο/ Δυτικοί (χρησιμοποιούν τον όρο «πτώση») και Ανατολικοί (όρο «άλωση)	Ορχάν Παμούκ και η οικογένειά του/ οι κάτοικοι της Ιστανμπούλ/ Ρωμιοί μαγαζάτορες/τούρκοι εθνικιστές+Τσέτες/τουρκική κυβέρνηση/ μειονότητα Ρωμιών/αρμένικη μειονότητα
Γ) ΤΙ ΚΑΝΟΥΝ	Γ)ΤΙ ΚΑΝΟΥΝ
Οθωμανοί στρατιώτες κατέκτησαν το Βυζάντιο	Τούρκοι γιορτάζουν τα 500 χρόνια από την άλωση/1955 λεηλασίες και ωμότητες ίδιου βεληνεκούς με το 1453/τανκς επαναφέρουν την τάξη/μιμούνται τον τρόπο ομιλίας των ρωμιών
Δ) ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΟΥΣ	Δ)ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΟΥΣ
Οι βυζαντινοί είχαν εξαφανιστεί μετά την άλωση/ Οθωμανοί υπάρχουν ακόμη/ οι εγγονοί των βυζαντινών έχουν μαγαζιά στην Πόλη	Λεηλασίες και ωμότητες/ μείωση αριθμού ρωμιών στην Πόλη/τούρκοι δεν θεωρούν τους ρωμιούς ευπρόληπτους πολίτες

ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ/ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ (ΤΟΥ ΤΩΡΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ)
Α) ΠΩΣ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ Ο ΠΑΜΟΥΚ
• «εμείς ήμαστε η πρώτη γενιά του καινούργιου πολιτισμού που είχε έρθει στην Ιστανμπούλ μετά από εκείνους» • «οι εγγονοί των εγγονών των εγγονών (των βυζαντινών) έχουν μαγαζιά» • «Όταν ήμουν παιδί...διασκεδάσεις μου» • «αρχίζανε να μιλάνε...ελληνικά» (θαυμασμός) • «αργότερα στο σπίτι...πατεράδες τους» (μίμηση) • «τα μάτια της έβλεπαν ...στην Τουρκία» (τουρκική εθνική παιδεία) • «οι κάτοικοι της Ιστανμπούλ...εθνικισμού» • «οι τούρκοι που θέλανε...την «άλωση»» (εξωτερική πολιτική Τουρκίας) • «οι ρωμιοί που εγκατέλειψαν...μετά το 1453» • Οι εφημερίδες • «το πρωί της νύχτας...την τάξη» (Επαναλήψεις λέξεων για να δώσει έμφαση στις εικόνες της καταστροφής)

• «μερικά τανκς που έστω...την τάξη» (επέμβαση στρατού) • «εξαιτίας του ανερχόμενου τουρκικού εθνικισμού»
Β) ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΡΩΝΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ
• «Εμείς ήμαστε η πρώτη γενιά...» • Ο ίδιος ο Παμούκ • Η οικογένειά του (Η μητέρα του/Αλααντίν/αδελφός του Παμούκ/ο θείος του/ η γιαγιά του) • Οι ρωμιοί μαγαζάτορες • Άλλες μειονότητες (αρμένιοι) • Η γυναίκα του (η «εξευρωπαϊσμένη Τουρκία») • Ο Αμερικάνος καθηγητής της γυναίκας του (αντιπροσωπεύει τους Δυτικούς) • Δυτικοί ιστορικοί • Τουρκική κυβέρνηση, οι τούρκοι πολιτικοί και οι εθνικιστές (Τσέτες/πλιατσικολόγοι) • Εγγλέζοι-τούρκοι-έλληνες (Κυπριακό ζήτημα) • Εφημερίδες
Γ) ΓΕΓΟΝΟΤΑ
• «Αν και έπειτα από δύο χρόνια...ιστορικοί της ‘πτώσης’» (Καταστροφή 1955) • «οι Ρωμιοί που εγκατέλειψαν τα τελευταία 50 χρόνια την Ιστανμπούλ» • «το 1955 όταν οι Εγγλέζοι...στη Θεσσαλονίκη» (αφορμή) • «αργότερα αποκαλύφθηκε...ήταν ελεύθερο»
Δ) ΠΩΣ ΤΟΠΟΘΕΤΕΙΤΑΙ Ο ΙΔΙΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ+ΠΑΡΟΝ ΠΟΛΗΣ
• Το Βυζάντιο και η Ιστανμπούλ τον ενδιέφεραν λίγο στα παιδικά του χρόνια • Οι Οθωμανοί που κατέκτησαν το Βυζάντιο του φαίνονταν πολύ μακρινοί • Οι Οθωμανοί που τις παραδοξότητες τους...ονόματα που μοιάζανε με τα δικά μας • Οι βυζαντινοί είχαν εξαφανιστεί μετά την άλωση • Όλα αυτά ανήκαν σε μια τόσο παλιά εποχή που δεν υπήρχε λόγος να την ξέρουμε • «μίλα τούρκικα» με έκανε να υποψιάζομαι... • Σκεφτόμουν πως γι’ αυτό...τους είχε πάρει την πόλη • Η γιορτή για τα 500χρόνια από την άλωση «δεν τραβούσε το ενδιαφέρον μου» • «παρατηρώντας πως έχουν ονομαστεί ορισμένα γεγονότα...» (άλωση ή πτώση για Δυτικούς και Τούρκους) • «...όπου σπούδαζε η γυναίκα μου την κατηγόρησε για εθνικισμό» • «τα μάτια της έβλεπαν το γεγονός με τις λέξεις της τουρκικής εθνικής παιδείας» • «Ίσως πάλι να μην έβλεπε το γεγονός ...ένιωθε ανάμεσα σε δυο κόσμους» (ουδέτερη στάση) • «σαν κάποιους άτυχους...που έπρεπε να είναι...δεν είχαν άλλη επιλογή» • στα παιδικά και στα πρώτα εφηβικά μου χρόνια... • μπορεί κανείς να πεί ότι ... • «όλα αυτά επειδή περιγράφονταν για πολλά χρόνια συχνά στο σπίτι , είναι ζωντανά στο νού μου, με όλες τους τις λεπτομέρειες, σαν να τα έχω δει ο ίδιος» • το θέμα που συζητούσαν πιο πολύ στην οικογένειά μου...

Ε)ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ ΣΥΝΥΠΟΔΗΛΟΥΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ-ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

- «στα παιδικά και στα πρώτα εφηβικά μου χρόνια... οι πρώτοι ιδιοκτήτες της πόλης αυτής μια μέρα θα έρχονταν και θα έδιωχναν εμάς τους κατακτητές εδώ και χίλια πεντακόσια χρόνια ή , το λιγότερο, θα μας μετέτρεπαν σε υπηκόους δευτέρας κατηγορίας» (χρήση μέλλοντα «θα»)

3. Το τρίτο στάδιο της έρευνας είναι και το πιο σημαντικό. Εφόσον εντοπίστηκαν οι φράσεις και κωδικοποιήθηκαν στα δυο προηγούμενα στάδια, πλέον θα αναλυθεί κάθε φράση, εντοπίζοντας τις λέξεις με αρνητικό ή θετικό φορτίο. Στη συνέχεια θα καταγραφούν με βάση τον γραμματικό τους είδος και τέλος θα παρατεθούν ορισμένα στατιστικά στοιχεία.

<u>ΡΗΜΑΤΑ</u>	
+ ΘΕΤΙΚΟ	-ΑΡΝΗΤΙΚΟ
1. Μοιάζανε με τα δικά μας	1. Δεν υπήρχε...να την ξέρουμε
2. Στήριζε η κυβέρνηση	2. κατέκτησαν
3. Επαναφέρουν τη τάξη	3. Είχαν εξαφανιστεί
4. Να μην σπάσουν	4. επιπλήξουν
5. Ούτε να αναποδογυρίσουν	5. υποψιάζομαι
	6. Δεν ήταν
	7. Τους είχε πάρει
	8. Δεν τραβούσε
	9. Που έπρεπε να είναι
	10. Δεν είχαν
	11. Έμαθαν να γιορτάζουν
	12. Δεν ανήκουν
	13. Θα έρχονταν
	14. Θα έδιωχναν
	15. Θα μας μετέτρεπαν
	16. Οθωμανοί λέγανε την πόλη Κωνσταντινούπολη
	17. Να μην τονίζουν
	18. Μη δυσαρεστήσουν

	19. Δεν ήθελε να θυμίζει
	20. καταστράφηκαν
	21. λεηλατήθηκαν
	22. Ήταν αδύνατο
	23. Είχαν υποκινηθεί
	24. Μοιάζουν σε λεηλασία και ωμότητα
	25. εγκατέλειψαν
	26. Σαν να ήταν όμηροι
	27. μεγαλοποιώντας
	28. έκαψε
	29. γκρέμισε
	30. λεηλάτησε
	31. έκαψαν
	32. λεηλάτησαν
	33. Γκρέμισαν
	34. Μπήκαν σε σπίτια
	35. βίασαν
	36. Που λεηλατήθηκαν
	37. Μπήκε στην πόλη
	38. κινδύνευε
	39. λιντσαριστεί
	40. Δεν ήταν μουσουλμάνος
	41. καταστραφεί
	42. Το οδόστρωμα δεν φαινόταν
	43. έσπαζαν

Όπως παρατηρήθηκε:

 Τα περισσότερα ρήματα έχουν αρνητική χροιά

📖 Γίνεται συχνή χρήση της άρνησης (δεν/μη)

- **δεν** υπήρχε- **δεν** ήταν- **δεν** τραβούσε- **δεν** είχαν- **δεν** ανήκουν- **δεν** ήθελε να θυμίζει- **δεν** ήταν- **δεν** φαινόταν (**άρνηση**)
- να **μη** σπάσουν-να **μη** τονίζουν-να **μη** δυσαρεστήσουν-να **μη** έβλεπε

📖 Οι χρόνοι των ρημάτων δηλώνουν το παρελθόν-παρόν-μέλλον

- **είχαν** εξαφανιστεί-**είχε** πάρει-**είχαν** υποκινηθεί (**υπερσυντέλικος**)
- **θα** έρχονταν-**θα** έδιωχναν-**θα** μας μετέτρεπαν (**μέλλοντας**)

📖 Οι εγκλίσεις που χρησιμοποιούνται συχνότερα είναι η οριστική και η υποτακτική

- να **μη** σπάσουν-να **μη** τονίζουν-να **μη** δυσαρεστήσουν-να **μη** έβλεπε (**υποτακτική**)

📖 Γίνεται συχνή επανάληψη ορισμένων ρημάτων/παραγώγων ρημάτων

- έκαψε-έκαψαν
- γκρέμισε-γκρέμισαν
- μοιάζανε-μοιάζουν
- καταστράφηκαν-καταστραφεί-καταστροφικοί-καταστροφές
- λεηλατήθηκαν-λεηλασία(2φορές)-λεηλάτησε-λεηλάτησαν-λεηλατημένα-που λεηλατήθηκαν

<u>ΕΠΙΘΕΤΑ</u>	
+ ΘΕΤΙΚΟ	- ΑΡΝΗΤΙΚΟ
1. Πρώτη	1. Πάρα πολύ λίγο
2. καινούργιου	2. τρομακτικά
3. σημαντικότερες	3. Τόσο παλιά
4. μεγάλο	4. Πολύ μακρινοί
5. Πολύ μεγάλη	5. παράξενη
6. Πολλή	6. ευυπόληπτα
7. καλύτερα	7. Άτυχους
	8. αιχμαλώτους
	9. αδύνατο
	10. καταστροφικοί

	11. μικρά
	12. φτωχικά
	13. ρωμαίικα
	14. ανελέητα
	15. χειρότερη
	16. κακούς
	17. λεηλατημένα
	18. σπασμένες
	19. αναποδογυρισμένα
	20. καμένα
	21. σπασμένα
	22. Ακρωτηριασμένες
	23. πεσμένες
	24. ανερχόμενου

Όπως παρατηρήθηκε:

📖 Τα περισσότερα επίθετα έχουν αρνητική χροιά

📖 Γίνεται συχνή χρήση μετοχών

- λεηλατημένα-αναποδογυρισμένα-καμένα-σπασμένα-ακρωτηριασμένες-πεσμένες-ανερχόμενου (μετοχές)

📖 Χρησιμοποιείται ο συγκριτικός/υπερθετικός βαθμός

- πιο πολύ-πάρα πολύ λίγο-πολύ μακρινοί-πολύ μεγάλη
- σημαντικότερες-καλύτερα-χειρότερη → (συγκριτικός/υπερθετικός βαθμός)

📖 χρησιμοποιήθηκαν λέξεις που το α- στερητικό τους δίνει αρνητικό φορτίο

- άτυχος-αδύνατος-ανελέητα (α-στερητικό)

<u>ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ</u>	
+ ΘΕΤΙΚΟ	-ΑΡΝΗΤΙΚΟ
1. γενιά	1. εποχή

2. πολιτισμού	2. λόγος
3. διασκεδάσεις	3. Παραδοξότητες
4. θαύμα	4. ενδιαφέρον
5. άλωση	5. πτώση
6. σημασία	6. άλωση
7. κυβέρνηση	7. εθνικισμό
8. χαρά	8. πολέμου
9. τάξη	9. επιλογή
	10. άλωση
	11. Κωνσταντινούπολη
	12. Μια μέρα
	13. κατακτητές
	14. υπηκόους
	15. οθωμανοί
	16. Πόλη
	17. άλωση
	18. καταστροφές
	19. δολοφονίες
	20. λεηλασία
	21. ωμότητα
	22. λαθών
	23. όμηροι
	24. τσέτες
	25. βιαιότητα
	26. φρίκη
	27. πλιατσικολόγους
	28. φρίκη
	29. κόλαση

	30. εφιάλτες
	31. τάνκς
	32. πλιατσικολόγοι
	33. συνθήματα
	34. εθνικισμού

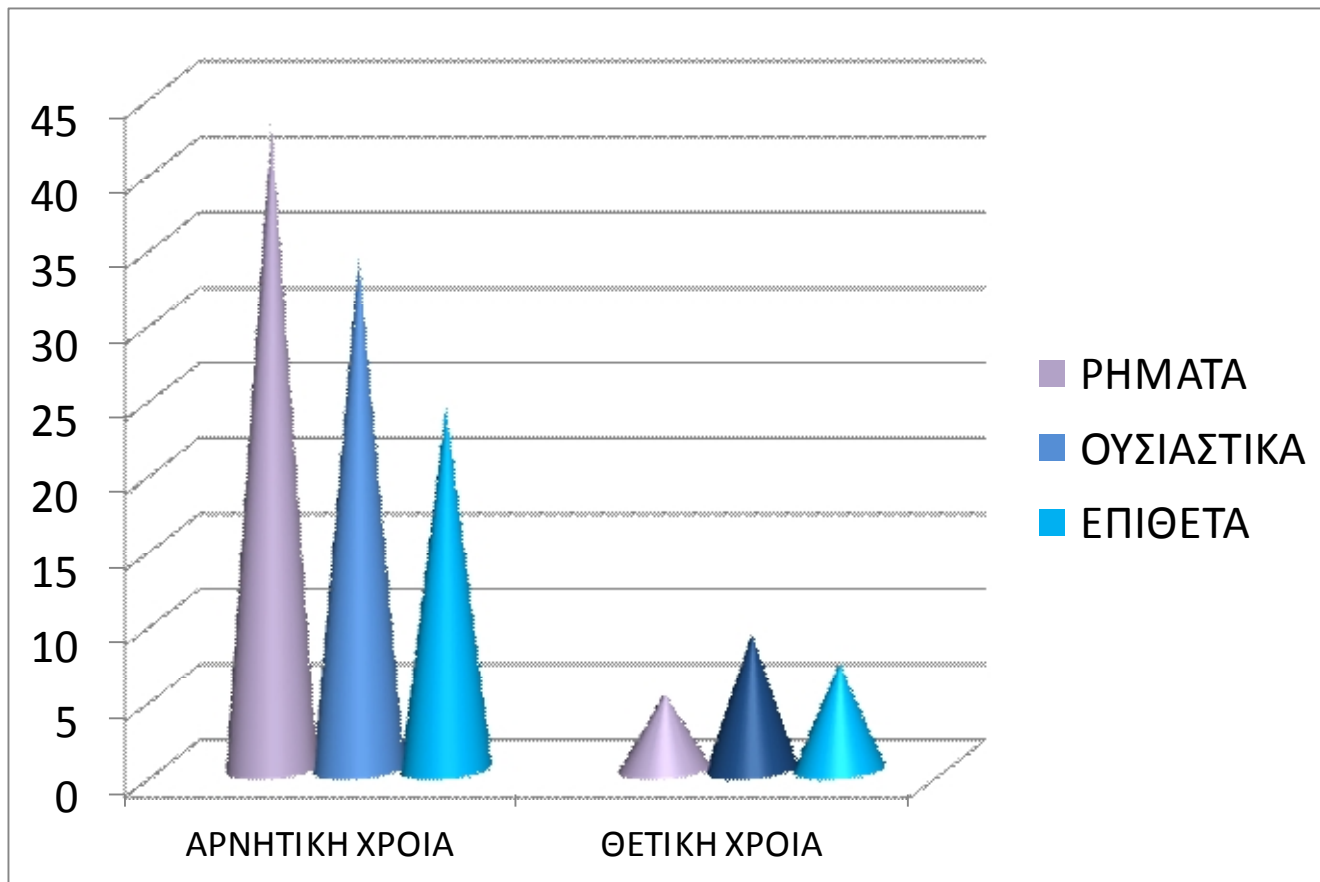
Όπως παρατηρήθηκε:

 Γίνεται συχνή επανάληψη των ουσιαστικών:

- Άλωση(4φορές)
- Πτώση (1 φορά)
- Φρίκη(2 φορές)
- Λεηλασία(2 φορές)
- Πλιατσικολόγους-πλιατσικολόγοι
- Εθνικισμό-εθνικισμού

4.3. Συνοπτικός-συγκριτικός πίνακας και στατιστικά:

- Θετική χροιά:
- 5 ρήματα
- 7επίθετα
- 9 ουσιαστικά
- Αρνητική χροιά:
- 43 ρήματα
- 24 επίθετα
- 34 ουσιαστικά

5. Τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Έχοντας εντοπίσει τα ιστορικά στοιχεία στο μυθιστόρημα του Ορχάν Παμούκ-όπου, κυρίως, αναφέρονται η Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453(σελ:276 και 279), το «Κυπριακό» (σελ:280-281) και τα «Σεπτεμβριανά 1955» (σελ:281-283)-θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν τα γεγονότα του 1955 στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου και του Λυκείου.

Αρχίζοντας την έρευνα για τυχόν αναφορές ή ολόκληρα κεφάλαια στα βιβλία, παρατήρησα εκτενέστερες αναφορές για την Άλωση της Πόλης στα εγχειρίδια της β' γυμνασίου και για το Κυπριακό στη γ' τάξη του γυμνασίου και του λυκείου. Ενδεικτικά θα αναφέρω μερικά σημεία των βιβλίων των παραπάνω τάξεων. Έτσι, στο κεφάλαιο 4 του βιβλίου της β' γυμνασίου, γίνεται αναφορά στον Πατριάρχη που αποτελεί τον θρησκευτικό ηγέτη και διοικητή του «ρωμαϊκού μιλλετίου» καθώς και στην τότε οικονομικά ισχυρή τάξη των Φαναριωτών. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι σχέσεις-κυρίως εμπορικές- της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με την δύση κατά τον 17ο αιώνα, γεγονός που πολύ συχνά τονίζει ο Παμούκ στο βιβλίο του. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για την στρατηγική γεωγραφική θέση της Πόλης, αφού ενώνει τον ανατολικό με τον δυτικό-αλλόθρησκο κόσμο, γι' αυτό όπως αναφέρεται: *«Οι οθωμανοί έκλεισαν τους δρόμους της Ανατολής ωθώντας τους Ευρωπαίους στις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις»*. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο εγχειρίδιο οι Ρωμιοί-χριστιανοί της Πόλης δηλώνονται με τον όρο «Έλληνες» κάτι που στην εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σήμαινε τον άπιστο και δεν είχε εθνική σημασία. *«Η άλωση τραυμάτισε αρχικά την περηφάνια των Ελλήνων που θρήνησαν τη μεγάλη συμφορά [...] σύντομα άρχισε να διαμορφώνεται η ελπίδα της Ανάστασης του Γένους»*, στο σημείο αυτό ουσιαστικά διαφαίνεται η αλυτρωτική τάση των υπόδουλων χριστιανών που διαμόρφωσε αργότερα και την «Μεγάλη Ιδέα». Τέλος, όσον αφορά την πολιορκία της Πόλης τονίζεται ότι οι Βυζαντινοί υστερούσαν κατά πολύ των Οθωμανών όπως φαίνεται στην φράση: *«...η υπεροχή των Τούρκων σε στρατιώτες και οπλισμό ήταν συντριπτική»*.

Εν συνεχεία, στη γ' τάξη του Γυμνασίου το κεφάλαιο 12 και συγκεκριμένα η ενότητα 54 (σελ.153) περιγράφει εν συντομία-σε μια παράγραφο έντεκα σειρών στο τέλος της ενότητας- τον «Κυπριακό αγώνα (1955-1960)». Ο ίδιος ο Παμούκ, είναι εξίσου λακωνικός στην αναφορά του στο «Κυπριακό», συνδέοντάς το άμεσα με το περιστατικό της έκρηξης στο σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη. Με αυτή του την αναφορά δηλώνει την αιτία (δηλαδή το «Κυπριακό») και την αφορμή (δηλαδή την έκρηξη στο Τουρκικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη όπου υποτίθεται στεγαζόταν το σπίτι του Μουσταφά Κεμάλ) για το πογκρόμ του 1955. Το σχολικό εγχειρίδιο, τονίζει ότι *«Στην Ελλάδα γίνονταν μαζικά και ενθουσιώδη συλλαλητήρια υποστήριξης του αγώνα των Κυπρίων»*. Τέλος, τόσο ο Παμούκ (*«Το 1955 όταν οι Εγγλέζοι ετοιμάζονταν να φύγουν από την Κύπρο και οι Έλληνες ν' αναλάβουν ολοκληρωτικά τη διακυβέρνηση του νησιού, ένας πράκτορας των μυστικών τουρκικών υπηρεσιών έβαλε βόμβα στο σπίτι που γεννήθηκε ο Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη»*) όσο και το σχολικό βιβλίο (*«Το 1959 οι Συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Κύπρου, ορίζοντας εγγυήτριες δυνάμεις την Ελλάδα-Τουρκία-Βρετανία»*) αναφέρονται στην Αγγλία και τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε ως διαιτητής στην υπόθεση της Μεγαλονήσου.

Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας- Τουρκίας και το «Κυπριακό» συνεχίζουν να παρουσιάζονται στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ Λυκείου. Πιο συγκεκριμένα, η ένταξη της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ επισημαίνεται από τον Παμούκ *«Τα πρώτα χρόνια του ψυχρού πολέμου η Τουρκία, μέλος του ΝΑΤΟ...»* και στο σχολικό βιβλίο σελ:145 *«Η Ελλάδα και η Τουρκία προσχώρησαν στο ΝΑΤΟ το 1952»*. Στη σελ:157 §3 γίνεται αναφορά στις σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρώπη όπου και ο ίδιος ο Παμούκ λέει *«[...] για να μη δυσαρεστήσουν τους Δυτικούς φίλους των Τούρκων και τους Έλληνες»*. Το τεταμένο, όμως, κλίμα στις σχέσεις των δυο χωρών λόγω του Κυπριακού φαίνεται από τη φράση του *«Οι Ρωμιοί που εγκατέλειψαν τα τελευταία πενήντα χρόνια την Ιστανμπούλ εξαιτίας των λαθών των τουρκικών και ελληνικών κυβερνήσεων που συμπεριφέρονταν στις μειονότητές τους, από τότε που η Ελλάδα και η Τουρκία έγιναν εθνικά κράτη, σαν να ήταν όμηροι, είναι περισσότεροι από εκείνους που την εγκατέλειψαν στα πενήντα χρόνια μετά το 1453»*. Στα σχολικά βιβλία, λόγω της εθνικής μας παιδείας και της ψυχολογίας που καλλιεργείται στους μαθητές, όπως ορίζουν τα Αναλυτικά Προγράμματα, παρουσιάζεται μια αρνητική εικόνα των Τούρκων για τις ενέργειες και τις προθέσεις τους: *«...Έλληνες Κύπριοι 80% και ευάριθμη μειονότητα Τούρκων Κυπρίων 18%», «Στις 15 Ιουλίου 1974 [...] Τουρκία το πρόσχημα να εισβάλλει παράνομα στην Κύπρο[...]τα τουρκικά στρατεύματα εξαπέλυσαν [...] κατέλαβαν το 38% του νησιού, εκδιώκοντας από τις εστίες τους περίπου 200000 Έλληνες Κυπρίους», «[...] προέκυπτε κίνδυνος για την ίδια την επιβίωση του ελληνισμού στη Μεγαλόνησο»*. Στο σημείο αυτό δεν γίνεται καμιά αναφορά για την επιβίωση των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης που την ίδια περίοδο (1955) αντιμετωπίζουν τις διώξεις των τούρκων εθνικιστών. Επίσης, τονίζεται η γεωστρατηγική θέση της Κύπρου: *«Η Μεγαλόνησος γνώρισε μεγάλες περιπέτειες, ακριβώς λόγω της στρατηγικής της σημασίας στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής [...] αλλά και το 1945 η Βρετανία αποφάσισε να κρατήσει την Κύπρο λόγω της στρατηγικής σημασίας της», «[...]1970 Κύπρος ραγδαία οικονομική ανάπτυξη[...]»*. Τέλος, γίνεται εκτενής αναφορά στο Κυπριακό Ζήτημα, τις διαπραγματεύσεις των δυο κρατών -για την ένωση ή διχοτόμηση της Νήσου - με τη συνεχή παρουσία της Βρετανίας ως ρυθμιστή στις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία: *«διαιτητής» και «2 στρατιωτικές βάσεις στη Κύπρο»*, τις συμφωνίες που υπεγράφησαν: *«Συμφωνία Ζυρίχης και Λονδίνου [...] Συνθήκη της Λωζάννης δημιούργησαν ανεξάρτητο κυπριακό κράτος»* και τις θέσεις των δυο πλευρών στο θέμα του νομικού και διοικητικού καθεστώτος της Μεγαλονήσου *«Δημοψήφισμα 95,7% των Ελλήνων Κυπρίων υπέρ της ένωσης»* και *«Η Τουρκία από την πλευρά της διεκδίκησε τη διχοτόμηση της νήσου»*.

Μέχρι στιγμής δεν εντοπίστηκε κάποια αναφορά στα «Σεπτεμβριανά» ή ειδικό κεφάλαιο σε σχολικό εγχειρίδιο. Ερευνώντας, όμως, τα βιβλία επιλογής της Β΄ τάξης του ελληνικού Λυκείου, το εγχειρίδιο «Θέματα Ιστορίας» αφιερώνει αρκετές σελίδες στην παρουσίαση του πογκρόμ του 1955, καθώς επίσης στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό, θέματα αλληλένδετα με τα Σεπτεμβριανά. Στα υποκεφάλαια «Ελληνοτουρκική και Νατοϊκή Συμμαχία (1946-1954)» (σελ. 110-111), «Επίδραση του Κυπριακού ζητήματος στα Ελληνοτουρκικά» (σελ. 111-112), «Τα σεπτεμβριανά επεισόδια του 1955» (σελ. 112-114), «Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης (1957-1987)» (σελ. 114-117), «Ιμβρος - Τένεδος (1964-1987)» (σελ. 117-121), «Οι μουσουλμάνοι της ελληνικής Θράκης» (σελ. 121-122), «Το Κυπριακό διεθνές ζήτημα» (σελ. 141-142) και «Ο απελευθερωτικός αγώνας 1955-1959» (σελ. 142-146), δίνεται μία πλήρης και κατατοπιστική περιγραφή των εμπνευστών, των αιτίων και αφορμών του πογκρόμ,

των αποτελεσμάτων και των συνεπειών αυτού, καθώς και του κλίματος που επικρατούσε στις σχέσεις των δύο χωρών πριν και μετά τα γεγονότα. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται: «*Η έκρηξη του ένοπλου αγώνα [στη Κύπρο] λειτούργησε ως καταλύτης για τη διεθνή διπλωματία, η οποία κατά την ίδια περίοδο αποδύθηκε σε αλληπάλληλες πρωτοβουλίες για τη ρύθμιση του Κυπριακού ζητήματος. Το Σεπτέμβριο του 1955 συγκλήθηκε, με βρετανική πρωτοβουλία, τριμερής διάσκεψη στο Λονδίνο, στην οποία πήραν μέρος: η Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που η Τουρκία εμφανίστηκε ως ενδιαφερόμενο μέρος στο Κυπριακό. Η αποτυχία της διάσκεψης ακολουθήθηκε από τα έκτροπα και τις βιαιότητες σε βάρος του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης (στις 5-6 Σεπτεμβρίου 1955)». Οι αξιώσεις της Τουρκίας και η φιλοδυτική στάση του Μεντερές φαίνονται από την προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στο NATO «*Το NATO όμως δε θέλει την είσοδο της Τουρκίας στους κόλπους του. Έτσι, απορρίπτει δυο αιτήσεις της με το αιτιολογικό ότι γεωγραφικά και ιδεολογικά βρισκόταν έξω από τα όρια που η Συμμαχία είχε κληθεί να υπερασπιστεί. Τελικά, με τη συμπαράσταση των ΗΠΑ, το NATO δέχεται την Τουρκία μαζί με την Ελλάδα (1952)*». Όπως είναι φανερό, οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία, το NATO και ο ΟΗΕ έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στις σχέσεις Ελλάδος και Τουρκίας. «*Η εντυπωσιακή βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων λειτούργησε ευεργετικά για τους μειονοτικούς πληθυσμούς και το οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι συνθήκες διαβίωσης του Ελληνισμού της Κων/λης βελτιώθηκαν σημαντικά: Στους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, της εκπαίδευσης και της διαχείρισης της κοινοτικής περιουσίας και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων παραχωρήθηκε μεγαλύτερη ελευθερία*». Ωστόσο, τα πράγματα οξύνθηκαν μετά τα Σεπτεμβριανά και το Κυπριακό. «*Παρά τους επιφανειακούς άριστους οιωνούς το οικοδόμημα της ελληνοτουρκικής φιλίας δεν είχε στέρεες βάσεις. Το κυπριακό ζήτημα έφερε στην επιφάνεια όλες τις εγγενείς αδυναμίες της.*» «*Η ελληνοτουρκική ρήξη στο κυπριακό είχε ως αποτέλεσμα να διακοπούν οι επί μία δεκαετία ομαλές σχέσεις της ομογένειας με την κυβέρνηση της Άγκυρας*».*

Κλείνοντας την επισκόπηση των βιβλίων της Ιστορίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, είναι σωστό να γίνει μία ανακεφαλαίωση των παρατηρήσεων που προηγήθηκαν. Έτσι, λοιπόν, τα εγχειρίδια, ξεκινούν με εκτενείς αναφορές για την Άλωση της Πόλης-ιστορικό γεγονός που είναι οικείο στους μαθητές- συνεχίζουν με την σύγχρονη και νεότερη ιστορία της Ελλάδος και το «Κυπριακό ζήτημα» ενώ μόνο στο βιβλίο επιλογής του μαθήματος της Ιστορίας στη Β' λυκείου αναλύεται η καταστροφή της 6^{ης}-7^{ης} Σεπτεμβρίου 1955. Συνεπώς, οι μαθητές -εάν δεν έχουν επιλέξει το συγκεκριμένο μάθημα-αγνοούν το γεγονός έχοντας ελλιπείς γνώσεις (ιστορικά κενά) για τα ιστορικά γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου, δεν μπορούν να συνδέσουν τα όσα προηγήθηκαν ή ακολούθησαν του πογκρόμ στην Πόλη και δεν είναι σε θέση να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη, εκμαιεύοντας τα αίτια, τις αφορμές, τους υπαίτιους και τα αποτελέσματα των αυτών των πράξεων. Συνοψίζοντας, δεν καλλιεργείται στους μαθητές η «ενσυναίσθηση» δηλαδή η ικανότητα του να σκέφτεται και να βιώνει κανείς τα γεγονότα όπως τα ένωθε και τα βίωνε ο άνθρωπος της κάθε ιστορικής περιόδου που αναφέρεται το σχολικό βιβλίο.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε με τον εντοπισμό των ιστορικών στοιχείων στο βιβλίο του Ορχάν Παμούκ «Ιστανμπούλ, πόλη και αναμνήσεις», προσπαθήσαμε να τα αναλύσουμε χρησιμοποιώντας τη σημειωτική μέθοδο και προβήκαμε στην σύγκρισή τους με τα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Συνοψίζοντας, θεωρείται σωστό να επισημάνουμε: α) ορισμένα στοιχεία που αφορούν το συγγραφέα και το πώς περιγράφει την Πόλη, β) τα συμπεράσματα που εξαγάγαμε από την χρήση της σημειωτικής μεθόδου και τέλος γ) τι εντοπίσαμε στα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας.

Ξεκινώντας με το πρώτο σκέλος, και όπως έχει προαναφερθεί, ο Ορχάν Παμούκ έχει τη φήμη του κοινωνικού και πολιτικού σχολιαστή στην πατρίδα του, τη Τουρκία. Έχει δεχθεί πολλές κριτικές για την στάση του και τις απόψεις του, όμως αναμφισβήτητα εκφράζει την εκδυτικοποιημένη πλευρά ενός Τούρκου πολίτη. Την περίοδο που γεννήθηκε και περιγράφει στο βιβλίο του, η Τουρκία βιώνει σοβαρές κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές εξελίξεις. Το κυπριακό, η ένταξη της Τουρκίας στο NATO και το πογκρόμ του 1955 εναντίον των θρησκευτικών μειονοτήτων, διαμόρφωσαν τον «κύκλο εννοιών» του. Έτσι, με οδηγό το πολυτροπικό κείμενό του, μέσα από τα μάτια του Παμούκ «βλέπουμε» την Πόλη, ενώ μέσα από τις λέξεις του την «ακούμε». Ο ίδιος «ζωγραφίζει» με τα πιο ζοφερά χρώματα τον ουρανό και την Ιστανμπούλ του 1453, 1952 και 1955. Μεταφερόμαστε και οι ίδιοι στον τόπο και το χρόνο που περιγράφει ο συγγραφέας βιώνοντας την θλίψη, τη μελαγχολία και την παρακμή της «οθωμανικής» κοινωνίας.

Ύστερα από την πρώτη ανάγνωση και τις πρώτες εντυπώσεις, χρειάστηκε να διαβάσουμε «πίσω» από τις λέξεις, με σκοπό να εντοπίσουμε το θετικό ή αρνητικό φορτίο που δηλώνουν οι λέξεις που χρησιμοποιεί ο Παμούκ για να περιγράψει την όλη κατάσταση και τα ιστορικά στοιχεία. Χρησιμοποιώντας τα στάδια της σημειωτικής μεθόδου εκμαιεύσαμε τις λέξεις και τις σταχυολογήσαμε σε ρήματα, ουσιαστικά και επίθετα που έχουν αρνητική ή θετική χροιά. Στατιστικά αποδείχθηκε ότι οι λέξεις με αρνητική χροιά ήταν οι περισσότερες και πιο συγκεκριμένα τα ρήματα στην πλειοψηφία τους είχαν αρνητική σημασία. Αυτό δηλώνει ότι όσο περισσότερα ρήματα έχουν χρησιμοποιηθεί, τόσο περισσότερες προτάσεις υπάρχουν στο κείμενο, με σκοπό να αποδώσουν ξεκάθαρα νοήματα. Όσον αφορά τη θετική χροιά, εκεί την πρωτιά έχουν τα ουσιαστικά, εφόσον τις περισσότερες φορές είναι αυτά που προσδιορίζουν τι κάνει το ρήμα ή ποιος ενεργεί. Συνεπώς, η δύναμη των λέξεων είναι αυτή που αποδίδει τα σωστά νοήματα.

Το τελευταίο στάδιο της έρευνας ήταν και το πιο σημαντικό -αν όχι το πιο ενδιαφέρον- με απροσδόκητα αποτελέσματα. Γνωρίζουμε ότι το ιστορικό πλαίσιο που αναφέρεται ο Παμούκ είναι η «Άλωση-πτώση» της Πόλης και τα «Σεπτεμβριανά», τα γεγονότα, δηλαδή, της 6^{ης}-7^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 ή αλλιώς το τουρκικό πογκρόμ εναντίον των θρησκευτικών μειονοτήτων της Πόλης. Όπως όμως, τονίστηκε στην εισαγωγή, σημείο αναφοράς μας θα είναι τα γεγονότα του 1955. Στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια, το συγκεκριμένο γεγονός του 1955, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και ο Ελληνισμός της Πόλης αναφέρονται μόνο στο εγχειρίδιο επιλογής του μαθήματος της Ιστορίας στη β' τάξη του Λυκείου. Αντιθέτως, περιγράφονται εκτενώς η Άλωση του 1453 (Β' γυμνασίου) και το κυπριακό (γ' γυμνασίου και γ' λυκείου). Αναμφισβήτητα, τα γεγονότα του 1955 αποτελούν ένα κομμάτι της σύγχρονης Ιστορίας που δεν έχει καταγραφεί ακόμα στα σχολικά βιβλία. Αιτία αυτού, αφενός, είναι το πρόσφατο του γεγονότος-παρότι υπάρχουν επιζώντες και θα μπορούσαν να αποτελέσουν για τους μαθητές την αφορμή για περαιτέρω έρευνα των Σεπτεμβριανών. Αφετέρου, η προσπάθεια του κράτους και της εθνικής μας παιδείας να καλλιεργήσει και να διατηρήσει τις καλές διπλωματικές σχέσεις με την Τουρκία-ιδίως μετά το «Κυπριακό», οδηγεί στην αποσιώπηση τέτοιων λεπτών θεμάτων. Αξίζει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι τα σχολικά εγχειρίδια είναι μονοσημικά και

γραμμένα με την αυστηρή δομή ενός αφηγηματικού κειμένου, κάτι που δεν συναντάται στα ιστορικά μυθιστορήματα που είναι πολυτροπικά, πιο εύληπτα και ελκυστικά. Συνεπώς, τα σχολικά βιβλία καλλιεργούν τον ιδεολογικό πειθαναγκασμό.

Θα κλείσω την παρούσα εισήγηση με μερικά ερωτήματα, αν όχι προβληματισμούς. Η εθνική παιδεία παρουσιάζει την αντικειμενική Ιστορία; Κατά πόσο καλλιεργείται η ενσυναίσθηση και η κριτική σκέψη στους μαθητές; Για ποιόν λόγο αναφέρονται τα «Σεπτεμβριανά» μόνο στο βιβλίο επιλογής του μαθήματος της Ιστορίας στη Β΄ τάξη του Λυκείου;

Βιβλιογραφία

1. Ηλεκτρονικές πηγές

<http://anagnosi.blogspot.com>
<http://www.booksinfo.gr>
<http://www.complete-review.com>
<http://www.economist.com>
<http://www.europarl.europa.eu>
<http://www.germanlawjournal.com>
<http://www.greekbooks.gr>
<http://www.guardian.co.uk>
<http://www.hellenic-semiotics.gr/>
<http://www.idependent.co.uk>
<http://kountouris.pblogs.gr>
<http://www.mcm.aueb.gr/>
<http://www.megatv.com>
<http://www.mic.gr>
<http://www.nato.int>
<http://www.nobelprize.org>
<http://www.nytimes.com>
<http://www.orhanpamuk.net>
<http://pandoxeio.com>
<http://www.tagesanzeiger.ch>
<http://www.telegraph.co.uk>
<http://www.tovima.gr>
<http://www.washingtonpost.com>
<http://el.wikipedia.org>
<http://semiotics.nured.uowm.gr>
<http://blogs.sch.gr>

2. Τα «Σεπτεμβριανά»

Βρυώνης Σπ., (επιμέλεια: Παναγιώτης Σουλτάνης, μτφρ: Λευτέρης Γιαννακουδάκης), *Ο μηχανισμός της καταστροφής. Το τουρκικό πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2007.

Γκιουβέν Ντιλέκ, (μτφρ Σοφία Αυγερινού), *Εθνικισμός, κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες. Τα επεισόδια εναντίον των μη μουσουλμάνων της Τουρκίας 6/7 Σεπτεμβρίου 1955*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2006.

Δρίνης Γ., *Σεπτεμβριανά 1955: Η «νύχτα των κρυστάλλων» του Ελληνισμού*, έκδ. Τσουκάτου, Αθήνα 1998.

Καλούμενος Δ., *Η σταύρωση του Χριστιανισμού. Η ιστορική αλήθεια των γεγονότων της 6^{ης} -7^{ης} Σεπτεμβρίου εις την Κωνσταντινούπολην*, Αθήνα 2002.

Κυρατζόπουλος Β., *Η άγραφη γενοκτονία: Κωνσταντινούπολη, Σεπτέμβριος 1955: πράξη ντροπής που αποκρύπτεται από την «Άλλη Τάξη Πραγμάτων»*, έκδ. Τσουκάτου, Αθήνα 2006.

Σαρίογλου Ε.- Σαρίογλου Κ., (επιμέλεια), *Πενήντα χρόνια από τα Σεπτεμβριανά: Κωνσταντινούπολη, πριν, τότε, μετά*, Συλλογικό έργο 2η έκδ.: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.), Αθήνα 2006.

Τσουκάτου Π., *Σεπτεμβριανά 1955 : Η «νύχτα των κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης: εκατό φορές πεθαίνεις*, έκδ. Τσουκάτου, Αθήνα 1998.

Χρηστίδης Χρ., *Τα Σεπτεμβριανά (Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, 1955)*, στο Γιάννη Δ. Στεφανίδη (επιμέλεια), *Τα Σεπτεμβριανά (Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, 1955). Συμβολή στην πρόσφατη ιστορία των ελληνικών κοινοτήτων*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 2000.

MalkidisTheofanis, *Aspects of Southeastern Europe and the Black Sea after the Cold War*, Gordios, Athens 2006

3. Σημειωτική μέθοδος

Eco Umberto, *Θεωρία σημειωτικής*, Γνώση, Αθήνα 1989.

Καμαρούδης Σταύρος, Χοντολίδου Ελένη, *Σημειωτική και εκπαίδευση: συμπόσιο Φλώρινας 1994*, Ελληνική Σημειωτική Εταιρεία, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Παράρτημα Φλώρινας), Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1996.

Καψωμένος Ερατοσθένης Γ., Πασχαλίδης Γρηγόρης, *Η ζωή των σημείων: τρίτο Πανελλήνιο Συνέδριο Σημειωτικής*, Ιωάννινα, 26-29 Οκτωβρίου 1989, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1996.

Λαγόπουλος Αλέξανδρος - Φ., *Επιστημολογίες του νοήματος, δομισμός και σημειωτική*, Επίκεντρο, Αθήνα 2005.

Τζούμα Αννα, *Η διπλή ανάγνωση του κειμένου : για μια κοινωνιοσημειωτική της αφήγησης*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1991.

4. Ελληνικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας

<http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/>

http://www.pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=8&ep=172

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/courses/DSGYM-B107/>